

Moving Gallery Utrecht, Collage!

Beste kunstvrienden,

Vroeger als kind maakte ik zelf ook collages. Aan geïllustreerde bladen geen gebrek, we hadden thuis verschillende abonnementen, en ook de burens en mijn tantes bewaarden tijdschriften voor mij. Van de kunstwerken die ik ermee maakte staat me weinig meer bij, maar des te levendiger herinner ik me de keuzestress die me overviel, elke keer wanneer twee afbeeldingen, allebei te mooi om niet te gebruiken, zich op de voor- en achterzijde van een en dezelfde pagina bevonden. Een van de twee zou moeten sneuvelen, maar welke? Ik kon er lang over dubben. Het was mijn eerste confrontatie met de artistieke wet die Picasso ooit onder woorden bracht toen hij zei dat elke creatieve daad begint met een daad van destructie. Een stelregel met vergaande consequenties als je bedenkt dat een kunstwerk maken niet één daad is, maar een oneindige reeks van daden. Het is een complexe aaneenrijging van overwegingen, handelingen en beslissingen, waarbij scheppen en vernietigen dus voortdurend hand in hand gaan. Dat is mooi aan het licht gebracht door Henri-Georges Clouzot, die in 1956 een film heeft gemaakt van Picasso aan de arbeid. De stilstaande camera focust volledig op het papier en het doek waarop je onder de hand van de meester zijn werken ziet ontstaan. Het is fascinerende cinema, waar ik nooit naar heb kunnen kijken zonder ieder ogenblik te willen uitroepen: stoppen nu, het is prachtig zo! Maar nee, telkens wordt iets wat al helemaal goed leek weer weggehaald en overgeschilderd. Voor je ogen zie je de ene na de andere Picasso vernietigd worden ten faveure van die ene die overblijft. Zo gaat dat dus, voor één meesterwerk worden er vele omgebracht. Een recent voorbeeld was onlangs nog op tv te zien in een documentaire over Natasja Kensmil. De camera volgt haar in haar atelier terwijl ze aan een schilderij werkt dat op het oog al zo goed als af is. Ze staat er keurend naar te kijken, tot ze er opeens op afloopt en een groot deel weer helemaal ondersmeert met zwart. In een interview dat ik afgelopen zomer met haar had noemde Kensmil het schilderproces een afwisseling van begraven en opgraven, een uitspraak waarin ik meteen die van Picasso herkende, al was deze beeldender. Het is goed dat we af en toe zulke kijkjes in de keuken van de schilders krijgen, want in hun kant-en-klare schilderijen

zie je meestal alleen wat ze in de wereld hebben willen zetten, en niet wat ze daarvoor allemaal de kop in hebben gedrukt. Daar ligt het grote verschil met de collagemakers, die openlijk alles laten zien wat ze hebben moeten ruïneren om bij een nieuw vitaal beeld uit te komen. Hun belangrijkste gereedschap is dan ook de schaar, die anders dan de kwast van de schilders niets anders kan dan kapotmaken. Papier, textiel, foto's, boeken, tijdschriften, alles waar een schaar bij komt kijken moet eraan geloven, er zijn met scharen zelfs moorden gepleegd. Als je goed luistert hoor je die moordlust nog doorklinken in de titel die Georgia Biggs aan haar serie werken heeft gegeven, *Yesterday you were on the floor in pieces*. Je ziet het slachtoffer daar al liggen, door de kunstenaar in stukken gesneden. Maar erom treuren doet ze niet, want het was voor een hoger doel. Vandaag heeft ze de flarden op haar eigen manier weer in elkaar gezet, en zo een compleet nieuw leven geschapen. Het lijkt op wat de Britse beeldhouwer Barbara Hepworth overkwam toen zij op een goede dag in 1931 in een impuls een gat in een van haar beelden sloeg. Ze begreep eerst niet wat haar had bezield, maar een dag of wat later begon ze in te zien dat ze, zonder er bewust op te hebben aangestuurd, een revolutionaire sculpturale ontdekking had gedaan. Wat had ze dan precies ontdekt? Dat een gat ook een ding is, namelijk in een ander ding dat geen gat is. Ik zeg het even in mijn eigen woorden, of nauwkeuriger uitgedrukt, ik zeg met een uitspraak van Carl Andre die ik omgedraaid heb. Hoe dat precies zit leg ik een andere keer nog weleens uit, maar volgens mij klopt het helemaal. Een gat is een ding in een ander ding dat geen gat is. We zijn geneigd om alleen de dingen als dingen te zien en daartussenin en daaromheen alles als gat. Maar je kunt ook de knop in je hoofd omzetten en juist de gaten zien als de dingen. Dat is wat Barbara Hepworth ontdekte met haar *Pierced Form*, zoals ze haar doorbraakbeeld noemde. Het was een schoolvoorbeeld van maken door middel van kapotmaken, waarvoor ze van de Engelse koningin de adellijke titel *Dame* heeft gekregen, en van Noor van der Brugge de titelrol in de serie collages *Enter Barbara Hepworth, bringing her hammer*. In elke aflevering van die serie zie je de dame met haar hamer dreigend rondstappen, als een Christus die de tempel schoonveegt. Ze beperkt zich niet meer tot het slaan van creatieve gaten in brokken steen, intussen belaagt ze het hele mannenbolwerk van de geschiedenis. Verjaard en overleefd zijn die mannen, souvenirs die uit oude zwart-wit encyclopedieën zijn geknipt,

alleen de hamerzwaaijer zelf heeft schaduw en kleur. Ze is bezig de geschiedenis te verbouwen, te demonstrieren dat niet alleen het maken van een kunstwerk gepaard gaat met destructieve krachten, maar dat de hele ontwikkeling van de historische tijd op die manier verloopt. Het is jammer voor de mensen die menen dat de geschiedenis erop gericht is gaandeweg, met vallen en opstaan, alle ondermijnende krachten de wereld uit te werken. Dat gaat niet gebeuren, zoals de nieuwste oorlog in Europa nog maar eens bewijst, alsof dat bewijs nog nodig was. Want ook de geschiedenis wordt door mensen gemaakt, ook dat is een creatie die gepaard gaat met destructie, gelukkig maar, want het is de destructie die de creatie scherp houdt. Precies zoals de dood er is om het leven scherp te houden, want waar zouden we zijn zonder de dood? Veel mensen willen over die vraag niet nadenken, maar kunstenaars kunnen zich die blinde vlek niet permitteren. Elke keer als zij de kwast, de schaar of de hamer oppakken om iets te gaan maken en hun hart van opwinding te keer horen gaan, flitst het door ze heen dat datzelfde hart ooit een keer stil zal staan. Het is die verwevenheid van sterfelijkheid en vitaliteit waaruit alle goede kunst voorkomt, en die veel kunstenaars ook expliciet tot uitdrukking brengen. Caren van Herwaarden bijvoorbeeld doet dat op een uitgesproken aangrijpende manier in haar collage *Walking, Willing & Waiting*, een titel die je al als een korte samenvatting van het leven kunt lezen. Maar nu het beeld zelf. We zien een groep paarden wandelen rondom een merrie met een opengewerkte buik, een kooi van ribben waarin een in elkaar gedoken veulen ligt. Voor en achter haar lopen twee overduidelijke hengsten, de twee vaders van het veulen wellicht. Het hele werk is van papier, alleen het kleine paardje is gewikkeld in echte doeken die het een intrigerende ambivalentie geven. Nu eens lijkt het een vakkundig gebakerde boreling, dan weer een gemummificeerde dode baby. Tot je langer kijkt en ze beginnen samen te vallen, en het tot je doordringt dat de twee uitersten in dit beeld één en hetzelfde uitdrukken. Ja, dit is een waarachtig kunstwerk, resultaat van een scheppend proces dat weet heeft van de dood, waardoor het voor je ogen des te voller en uitbundiger gaat leven.

Ik dank jullie voor de aandacht.

Utrecht, 1 oktober 2022, © Cornel Bierens